

Ляшук А. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри практики германських мов
Кіровоградського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
E-mail: nana97@ukr.net

Мошнягул А. С.,
студентка Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
E-mail: alina1-3-@ukr.net

СЕМАНТИЧНІ ТА ЕТИМОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАПОЗИЧЕНИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті зроблено аналіз запозичених англійських юридичних термінів за їхніми етимологічними та семантичними характеристиками шляхом виявлення їхнього походження, здійснення генеалогічної класифікації та зіставлення їхніх первинних і набутих лексичних значень.

Ключові слова: юридичний термін, етимологія, запозичення, лексичне значення, семантична зміна.

Міжмовні контакти відіграють ключове значення у розвитку будь-якої мови, оскільки вони стимулюють її розвиток, сприяють збагаченню словникового складу та актуалізують життєву практику суспільства. Термінологія є найбільш динамічним складником лексичної системи мови, що характеризується постійним розвитком, важливим чинником якого, поряд із дією внутрішньомовних тенденцій, є лексичний вплив інших мов.

Проблема мовних контактів під впливом політичних та культурних чинників посідає важливе місце в сучасному мовознавстві, саме тому запозиченням різних періодів, зокрема їхній семантичній адаптації та класифікації, присвячено чимало праць у вітчизняній лінгвістиці (Л. Архипенко, Ю. Жлуктенко, О. Муромцева, О. Реформатський, С. Семчинський, О. Тараненко). Однак етимологічний склад англійської мови права наразі все ще потребує системного дослідження, оскільки в сучасному мовознавстві здебільшого увагу приділено особливостям словотвору (Я. Вітюховська; А. Ляпа, О. Кобяков), аналізу англійських юридичних документів із латинськими лексемами (О. Яранцева) та семантиці англійських іменникових парадигм (В. Шило).

Актуальність дослідження. Одним із важливих завдань сучасної лексикології є розгляд лексичних одиниць як елементів мовної системи. Такі дослідження уможливають розкриття глибинних структур семантики, що дозволяє виявити основні закономірності, шляхи розвитку всього словникового складу англійської мови, причини творення кожного терміну, час його виникнення і зміни значень та їхніх відтінків. При вивченні й аналізі іншомовних запозичень особливу увагу необхідно звертати не тільки на період і мову походження слів, а й на еволюцію їхніх лексичних значень, оскільки у процесі запозичення термінологічних одиниць та їхньої адаптації до реалій сучасної їм мови відбувається зміна оригінальних семантичних значень. Саме тому назріла потреба дослідження запозичених юридичних термінів англійської мови з урахуванням їхньої етимологічної та семантичної специфіки.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні характеристики етимологічних і семантичних особливостей англійських юридичних термінів. Досягнення мети пропонованої розвідки передбачає виконання таких завдань: 1) укласти реєстр англомовних правничих термінів; 2) виявити особливості їхнього походження; 3) здійснити зіставний аналіз первинних та набутих лексичних значень; 4) класифікувати терміни відповідно до їхнього походження та наявності семантичної зміни відносно первинних лексичних значень.

Предмет дослідження – запозичені юридичні терміни англійської мови. **Об'єкт** розвідки становлять особливості походження запозичених юридичних термінів та процес їхнього лексико-

семантичного освоєння в англійській терміносистемі права на **матеріалі** 349 лексичних одиниць (далі – ЛО), відібраних методом суцільної вибірки з електронного довідника англійських юридичних терміносполучень [17] та узгоджених з етимологічними словниками англійської мови [14–16]. У роботі використовуємо різні **методи** дослідження: аналітично-описовий, порівняльно-зіставний, компонентний аналізсемантики правничих термінів та аналіз словникових дефініцій.

За визначенням Ю. Жлуктенка, «для того щоб дві або більше мов почали взаємодіяти, вони повинні до такої міри локально наблизитись одна до одної, щоб між ними встановилися певні міжмовні, або інтерлінгвістичні, зв'язки, які прийнято називати мовними контактами» [5, с. 6], у результаті чого відбувається запозичення. Більшість мовознавців притримуються думки, що запозичення – процес переміщення різних елементів з однієї мови в іншу. Запозичені лексичні одиниці становлять майже 70 % словникового складу англійської мови. За Д. С. Лотте, основна причина іноземних запозичень часто коріниться в суперечностях між вимогами точності терміна з одного боку, та вимогами стислості – з іншого [7, с. 39].

У статті П. Дундія [4, с. 121–122] наведено огляд наукової літератури з питання запозичених слів у лінгвістиці, в якому зазначаються різні підходи до класифікації запозичень. Так Б. Карстенсен запропонував класифікацію семантичних запозичень, у межах якої аналізує калькування, запозичений словотвір, запозичений фразеологізм, подвійне запозичення, псевдозапозичення. М. Степанова й І. Чернишова подають класифікацію лексики з точки зору її походження й акцентують увагу на розрізненні запозичення предмета чи явища з одного боку та запозичення слова з іншого. А. Білецький вивчає іншомовну лексику з урахуванням фонетичних, морфологічних і семасіологічних критеріїв. Однак найбільш детальну класифікацію пропонує М. Орешкіна [12], яка розглядає запозичені слова за такими критеріями, як генетична належність, ступінь засвоєння мовою-реципієнтом, структура запозиченого слова, лексико-граматичні класи, стилістичний відтінок, час запозичення тощо.

Завдяки методу суцільної вибірки і послуговуючись даними етимологічних словників, аналізуємо матеріал у кількості 349 ЛО англійської мови права. Теоретична база дослідження дозволяє класифікувати англійські юридичні терміни за принципом генетичної належності до мов-джерел:

- 1) *власне латинські вирази* – 39 ЛО (*ab initio, ad valorem, corpus delicti, de facto, ex post facto, mens rea, per quod, sui juris, uberrimae fidei*);
- 2) *власне французькі вирази* – 1 ЛО (*force majeure*);
- 3) *староанглійські* – 14 ЛО (*bequeath, deed, fostering, oath, settle, theft, will*);
- 4) *старофранцузькі* – 41 ЛО (*acceptance, burglary, coupon, duty, extradition, lessor, malfeasance, precedent, recovery, surcharge*);
- 5) *латинського походження* – 71 ЛО (*absolute, beneficiary, caution, debenture, estimate, fiduciary, matricide, obstruction, quorum, remand, testament, uterine*);
- 6) *грецького походження* – 6 ЛО (*amnesty, bigamy, euthanasia, polygamy*);
- 7) *норвезького походження* – 4 ЛО (*blackmail, call, outlaw, trust*);
- 8) *німецького походження* – 2 ЛО (*land, smuggling*);
- 9) *французько-латинські* – 171 ЛО (*accomplice, bailiff, capacity, damages, factor, grant, lease, majority, notice, obligation, parole, salvage, tenure, verdict*).

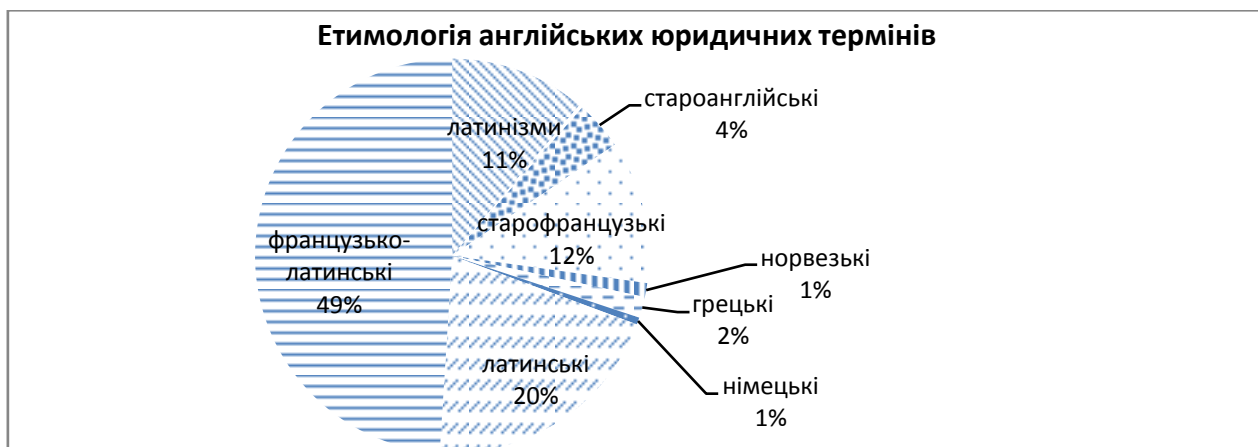

Рис.1

З наведеної діаграми (Рис.1) бачимо, що масову частку досліджуваних юридичних термінів англійської мови становлять ті, що мають французько-латинське походження – 81 % (старофранцузькі – 12 %, латинські – 20 %, французько-латинські – 49 %). Наявність в англійській юридичній термінології 20 % прямих запозичень із латини є цілком природним явищем, оскільки через колонізаторську політику римлян ще у I ст. до н. е. латина мала вплив на готську мову, з якої згодом виокремилася давньоанглійська та інші германські мови. З історії англійської мови також відомо, що в результаті норманського завоювання Британських островів у місцевого населення відбувся безпосередній контакт із носіями французької мови, який сприяв більш швидкому пристосуванню та асиміляції слів іншомовного походження в лексиці англійської мови [3, с. 191]. До французько-латинських відносимо лексеми, що були запозичені з латини до старофранцузької мови, а з неї перейшли у середньоанглійську і згодом у сучасну англійську мову [8, с. 210]. Дані діаграми ілюструють незначний відсоток норвезьких, німецьких та грецьких запозичень, що пояснюється відсутністю систематичних, тісних і довгих мовних контактів зазначених мов з англійською. Наявність у досліджуваній юридичній лексиці лише 4 % власне англійських термінів демонструє відкритість англійської мови до іншомовних запозичень.

При аналізі запозичень не можна обійти проблематику інтернаціональної лексики. Запозичення й інтернаціоналізми настільки пов'язані, що у вітчизняній лінгвістиці до середини ХХ століття їх часто ототожнювали. Як вважав А. Білецький, інтернаціоналізми – «лексичні одиниці, які функціонують не менш як у трьох мовах, до того ж із неблизькоспоріднених мовних сімей». Специфічними рисами лексичних інтернаціоналізмів є також їхня омологічність – «міжмовна схожість у планах змісту та вираження» [4, с. 125].

Кількісний аналіз засвідчує помітний відсоток використання латинізмів у досліджуваній англійській юридичній лексиці (11 %), що пояснюється тенденцією функціонування інтернаціональних терміноелементів у мовах європейського ареалу. Використання сучасною термінологією інтернаціональних терміноелементів дає можливість говорити про інтернаціональний лексичний фонд, принципом якого можна назвати «міжнародну впізнаваність терміна» [1, с. 9]. Зважаючи на їхню універсальність і полегшення сприйняття та розуміння маніфестованих понять, вважаємо юридичні інтернаціоналізми позитивним явищем у мовній картині світу.

Пізнання об'єктивної дійсності в кожного народу відбувається різними шляхами. По-різному твориться їхня культура, а звідси й по-різному відбувається у кожній мові сегментація дійсності [9, с. 152]. Мова, запозичуючи іншомовні слова, не залишає їх незмінними протягом тривалого проміжку часу, вони поступово адаптуються до структури мови-реципієнта, тобто піддаються процесу асиміляції [13, с. 150]. Українські мовознавці схиляються до думки, що еволюція іншомовних запозичень у більшості мовних систем відбувається на фонетичному, графічному, морфологічному, граматичному і семантичному рівнях. Вживання запозиченого слова в оточенні корінної лексики у мовному потоці неодмінно впливає на його лексико-семантичне наповнення [11, с. 167]. За Г. Кронассером, класифікація типів семантичних змін ускладнена тим, що вона здійснюється на різних підставах [2, с. 28]. Семасіологи виділяють такі основні способи зміни семантичного значення: розширення, звуження, погіршення, покращення, метафора, метонімія, табу, евфемізм [6, с. 328].

Однак, враховуючи специфіку запозиченої юридичної термінології, не всі досліджувані терміни можуть бути класифіковані за вищевказаними критеріями. Ми не можемо залучати до класифікації латинізми, оскільки їхні лексичні значення залишаються незмінними. Для виявлення особливостей семантичних змін, що відбулися при переході лексем з однієї мови в іншу, пропонуємо порівняти оригінальні та набуті значення англійських юридичних термінів, застосовуючи компонентний аналіз словникових дефініцій ЛО, при якому кожний елемент тлумачення у формі окремого повнозначного слова дорівнює семантичному компоненту (семі) [10, с. 8]. На основі порівняння семантичного наповнення досліджуваних лексем, ми зможемо виявити симетричність (збіг) чи асиметричність (відмінність) репрезентації понять права у зіставлюваних мовах, що розкриває характер концептуалізації відображеного в мові правового досвіду і вказує на особливості семантичної зміни.

Зіставивши первинні та набуті дефініції досліджуваних лексичних одиниць та проаналізувавши їхнє семантичне наповнення (Рис. 2), можемо виокремити три групи:

- 1) *семантичноспоріднені* – 169 ЛО (і.е., **arson, direction, hereditament, matricide, plenipotentiary, testament**);
- 2) *семантично віддалені* – 140 ЛО (і.е., **barter, frustration, rescission, statute**);
- 3) *семантично протилежні* – 5 ЛО (і.е., **alleviate, caution, conviction, damages, obligation**).

The term	Modern meaning	Original meaning
Arson	<u>setting fire</u> to something to cause damage to it	<i>ardere</i> 'to burn'
Direction	judges must <u>give</u> juries <u>instructions</u> on points of law	<i>dirigere</i> 'to guide'
Hereditament	any property which is capable of being <u>inherited</u>	<i>hereditare</i> 'inherit'
Matricide	the <u>killing</u> of a <u>mother</u> by her son or daughter	<i>matr-</i> 'mother', <i>caedere</i> 'kill'
Plenipotentiary	be given <u>complete authority</u> to act	<i>plenus</i> 'full' + <i>potentia</i> 'power'
Testament	a <u>will</u> dealing with personal property	<i>testamentum</i> 'a will'
Barter	exchanging goods instead of using money	<i>barater</i> 'deceive'
Frustration	stopping a contract	<i>frustrare</i> 'disappoint'
Rescission	the cancellation of a contract	<i>resciss-</i> 'split again'
Statute	an Act of Parliament	<i>statuere</i> 'set up'
Alleviate	to <u>lessen</u> or <u>reduce</u>	<i>ad-</i> 'to' + <i>levare</i> 'raise'
Caution	<u>Warning</u>	<i>cavere</i> 'take heed'
Conviction	<u>being found guilty</u> of a criminal offence	<i>Convincere</i> 'expose'
Damages	the name for money awarded by a court as <u>compensation</u>	<i>damnum</i> 'loss or hurt'
Obligation	a legal <u>duty</u> to do something	'formal promise'

Рис.2

З даних таблиці видно, що первинні та набуті значення термінів **arson, direction, plenipotentiary** частково збігаються, на що вказують відповідні семі у їхніх дефініціях, наприклад, 'set', 'fire' – 'burn'; 'give' 'instructions' – 'guide'; 'complete', 'authority' – 'full', 'power'. Фактична відсутність семантичної зміни може пояснюватися тим, що зазначені юридичні одиниці були запозичені одночасно з перейняттям окремих принципів римського та французького права, які позначають вказані поняття.

При порівнянні оригінальних та сучасних значень лексем **barter, frustration, statute, rescission** ми не виявили сем, які вказували б на близькість їхніх значень. Наше спостереження дає підстави зробити припущення, що в міру того, як змінювалися основні принципи англійської юриспруденції, запозичені терміни набували нових лексичних значень, які зараз не мають нічого спільного з первинними.

Семантичні компоненти 'lessen' or 'reduce' – 'raise', 'warning' – 'take heed', 'being found guilty' – 'expose', 'compensation' – 'loss' or 'hurt', 'duty' – 'promise' у дефініціях ЛО **alleviate, caution, conviction, obligation, damages** вказують на те, що сучасні лексичні значення запозичених слів стали контекстуальними антонімами відносно до своїх первинних значень. Очевидно, це є наслідком суттєвих змін в англійській правничій системі.

Таким чином, мовні контакти мають велике значення для взаємозбагачення мов, оскільки це один із шляхів еволюції мов світової спільноти, що характеризує розвиток мовних систем з найдавніших часів і залишається актуальним на сьогодні. За результатами дослідження, близько 95 % сучасної англійської юридичної лексики становлять запозичення. 81 % досліджуваних термінів мають французько-латинське походження, що пояснюється тісними мовними, політичними, культурними та соціальними контактами держав, які знайшли своє відображення у лексичних особливостях англійської мови. Ми погоджуємося з

дослідниками, які вважають інтернаціоналізми (латинізми) об'єктивним та обґрунтованим явищем у юридичній термінології, оскільки вони утворюють лексичні універсалиї, що значно спрощує процес спілкування у правовому дискурсі. Важливим аспектом проведеного дослідження є виявлення особливостей семантичної зміни в юридичних термінах англійської мови, що були засвідчені в результаті зіставного аналізу їхніх оригінальних та набутих значень. На основі порівняння словникових дефініцій виокремлено три групи: семантично споріднені, віддалені та протилежні значення. Під час аналізу виявлено явище семантичного звуження значення, що є типовим для специфічної лексики.

Перспективу подальших наукових досліджень становить комплексний аналіз етимології англійських юридичних термінів на матеріалі найповніших словників юридичної лексики та більш ґрунтовне дослідження особливостей семантичної зміни запозичених лексичних одиниць. Особливої уваги потребує асиміляція запозичених юридичних одиниць в англійську мову та семантичні зміни, що демонструють еволюцію лексичних значень від первинних до сучасних, набутих протягом історичного розвитку та адаптованих до нинішніх мовних реалій. Актуальним залишається дослідження семантичної зміни лексичних значень на тлі особливостей правових систем англословних країн.

Список використаної літератури

1. Вакулик І. І. Римське право в латиномовній термінології : [методичний посібник] / І. І. Вакулик. – К. : Вид. центр НУБІП України, 2010. – 140 с.
2. Гутнікова А. В. Семантична деривація як засіб поповнення вокабуляру німецької та української мови / А. В. Гутнікова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – Острого : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2013. – № 39. – С. 28–29.
3. Дочу А. Р. Місце та роль запозичень у формуванні системи орнітонімів англійської мови у різні історичні періоди / А. Р. Дочу // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – Острого : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2010. – № 13. – С. 189–199.
4. Дундїй П. Н. Класифікація лексичних запозичень у німецькій мові / П. Н. Дундїй // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – К., 2011. – С. 120–126.
5. Жлуктенко Ю. О. Мовні контакти / Ю. О. Жлуктенко. – К. : Видавництво Київського університету, 1966. – 124 с.
6. Левицький В. В. Семасіологія / В. В. Левицький. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 512 с.
7. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов. – М. : Наука, 1982. – 149 с.
8. Луцик Н. З. Запозичення як один із найбільш продуктивних шляхів збагачення словникового складу англійської мови / Н. З. Луцик // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Розділ III. Словникарство. 3 (ч. 2), 2011. – С. 206–211.
9. Лучик А. А. Семантика прислівникових еквівалентів слова української і російської мов. – К. : Довіра, 2001. – 218 с.
10. Ляшук А. М. Семантична структура юридичних термінів української та англійської мов : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство / А. М. Ляшук. – Кіровоград, 2007. – 23 с.
11. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови : [підруч. для ін.-тів і фак. іноз. мов] / М. І. Мостовий. – Х. : Основа, 1993. – 256 с.
12. Орешкіна М. В. К вопросу классификации заимствованной лексики / М. В. Орешкіна // Функциональная лингвистика : материалы конференции. Часть I. – Симферополь, 1994. – С. 73–75.

13. Яблонська-Юсик І. В. Віддієслівні запозичення у контексті сучасної французької публіцистики / І. В. Яблонська-Юсик // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – Острого: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2014. – № 49. – С. 150–152.

14. Collins Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.collinsdictionary.com/>

15. Online Etymology Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.etymonline.com/>

16. Oxford Learner's Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>

17. The A to Z guide to legal phrases [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.plainenglish.co.uk/files/legalguide.pdf>

Ляшук А. Н., Мошнягул А. С. Семантические и этимологические характеристики заимствованных юридических терминов английского языка.

Аннотация

В статье проанализированы заимствованные английские юридические термины согласно их этимологическим и семантическим характеристикам путём исследования их происхождения, осуществления генеалогической классификации и сопоставления их первоначальных и приобретённых лексических значений.

Ключевые слова: юридический термин, этимология, заимствование, лексическое значение, семантическое изменение.

Liashuk A. M., Moshniagul A. S. Semantic and etymologic characteristics of borrowed law-terms of the English language.

Summary

The subject of the study are borrowed English law-terms. The background of the article is determined by the lack of similar studies in domestic philology. The main aim of the article is to clarify etymologic and semantic peculiarities of the investigated English law-terms. The object of the study are roots of the borrowed law-terms and the process of their semantic domestication in the English terminological system of law. Attention is drawn primarily to the genealogy and semantic changes of their original meanings. Such analysis can present accurate information about obtained lexical meanings and explain the reasons of their use. The total number of law-terms that have been analyzed is 349.

It was found that most of modern English terms of law have Latin and French roots what was caused by historical reasons. Concerning semantic change, the investigated law-terms are divided on three groups: semantically connected, semantically different, semantically opposite. The analysis of borrowed legal terms should be continued, because of solid conclusions about the peculiarities of the law systems of English-speaking countries based on the lexical heritage.

Key words: law term, etymology, borrowings, lexical meaning, semantic shift.

УДК 811.161.2'373

Малевич Л. Д.,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри українознавства
Національного університету водного господарства та природокористування
E-mail: l.malevych@i.ua

**КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРМІНІВ-СУФІКСАЛЬНИХ
ДЕВЕРБАТИВІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ДІЙ І ПРОЦЕСІВ**

У статті проаналізовано ономасіологічну структуру й мотиваційні особливості українських термінів водного господарства, які належать до категорії дій і процесів й утворені суфіксальним способом. Когнітивно-ономасіологічний аналіз виявляє особливості процесів категоризації та концептуалізації в окресленій сфері.

Ключові слова: когнітивно-ономасіологічний аналіз, номінація, термін, мотивація, суфіксальний спосіб термінотворення.

Сучасний етап розвитку лінгвістики, зокрема й української, позначено пильною увагою до мови як складного феномена, що відображає етносвідомість, до проблем лінгвоментальності й лінгвокультури,